

ב"ה

עומק הפשט עיונים ברצ"י

פ' נשא

על פי 'לקוטי שיחות' כרך ח

להערות, הארות ו'הקדשות'
ולהצטרפות לרשימת התפוצה

אנא לפנות לדוא"ל

rizs@neto.bezeqint.net

או לטלפון

08-6882799 / 050-4125205

© כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

א

"וכל תרומה.. אשר יקריבו לכהן לו יהיה" (ה, ט), ומחדש רש"י שהכוונה היא (לא לתרומה במובן הרגיל, אלא) לביכורים / ביאור הסמיכות של "כל תרומה" לפרשת גזל הגר - שבשניהם זוכה הכהן במתנה מחודשת / באריכות לשון רש"י מבואר הטעם שבחר הכתוב כאן לדבר דוקא על ביכורים (ולא על תרומה גדולה)

ב

ביאור אריכות לשון רש"י בפירושו על "וכל תרומה .. אשר יקריבו לכהן לו יהיה" (ה, ט), והטעם שמדייק רש"י להביא את שמו של רבי ישמעאל - שלא כדרכו / מהתיבות "לו יהיה" שבסוף הפסוק למדים שהביכורים הם רכוש כהן, וחידוש זה לא נאמר "בסיני" אלא רק "באהל מועד"

ג

הקדמת הכתוב בענין קרבנות הנשיאים "הם נשיאי המטות, הם העומדים על הפקודים" (ז, ב) - למה דוקא כאן משמיענו הכתוב שני פרטים אלו במעלת הנשיאים / הנשיאים הביאו נדבה ציבורית משותפת, וגם הביאו קרבן עם כוונות פרטיות / גם בהכוונות הפרטיות היתה התכללות, כשם שבכמנין בני ישראל השתתפו כל הנשיאים מתחילה ועד סוף

ד

מדוע המתין רש"י עם ביאור הרמזים שבקרבנות הנשיאים עד ה"יום השני" - ולא ביאר מיד בנשיא הראשון / הטעם שבחר רש"י דוקא בהרמזים מבית מדרשו של רבי משה הדרשן, ולא הביא הרמזים שבמדרש רבה / כוונת רש"י היא שבקרבנות היתה כוונה כללית שווה, אמנם בזה גופא היו פרטים שונים שבהם שונה שבט אחד מחבירו

וְאִם אֵין לְאִישׁ גָּאֵל לְהָשִׁיב הָאִשָּׁם אֵלָיו
הָאִשָּׁם הַמּוֹשֵׁב לֹה' לִפְהֶן מְלִבְד אֵיל הַכְּפָרִים
אֲשֶׁר יִכְפֹּר בּוֹ עָלָיו. וְכָל תְּרוּמָה לְכָל קֹדֶשׁ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לִפְהֶן לֹו יִהְיֶה" (ה, ח-ט)

-רש"י-

וכל תרומה וגו' - אמר רבי ישמעאל: וכי
תרומה מקריבין לכהן, והלא הוא המחזר
אחריה לבית הגרנות; ומה תלמוד לומר
'אשר יקריבו לכהן' - אלו הבכורים,
שנאמר בהם 'תביא בית ה' אלקיך', ואיני
יודע מה יעשה בהם, תלמוד לומר: 'לכהן
לו יהיה', בא הכתוב ולימד על הבכורים
שהיו ניתנין לכהן:

רש"י בא לשלול את הפירוש שמדובר כאן על תרומה כפשוטה - כיון שתרומה זו
אין מקריבים לכהן אלא הוא מחזר אחריה לבית הגרנות, ולא מתאים הלשון "אשר
יקריבו לכהן" - ומחדש שהכוונה היא לביכורים, שאותם אכן מביאים אל הכהן, כמו
שכתוב 'תביא בית ה' אלקיך'.

אמנם לצורך זה די היה בחלק הראשון של דברי רש"י:

1. משפטים כג, יט. תשא לד, כו.

"וכי תרומה מקריבין לכהן, והלא הוא המחזר אחריה לבית הגרנות! ומה תלמוד לומר 'אשר יקריבו לכהן' - אלו הבכורים, שנאמר בהם 'תביא בית ה' אלקיך'";

אולם רש"י ממשיך ומאריך: "ואיני יודע מה ייעשה בהם, תלמוד לומר 'לכהן לו יהיה' - בא הכתוב ולימד על הבכורים שיהיו ניתנין לכהן", ולפום ריהטא כל זה הוא שפת יתר, שהרי הכל מובן היטב גם לפני כן.

מתנה מחודשת

ויש לבאר הכוונה באריכות זו, ובהקדים:

ידוע שיש עשרים וארבע מתנות הניתנות לכהנים². אמנם כאן, בסמיכות לדין גזל הגר, הזכיר הכתוב והדגיש דוקא את ה"תרומה"³.

והנה לשון "תרומה" יכול להתפרש על כמה מהמתנות:

יש את "תרומה" במובנה הרגיל - תרומה גדולה; יש את תרומת מעשר וחלה, שגם הם נקראים תרומה, ועד שהכתוב השווה אותם לתרומה גדולה: "כתרומת גורן"⁴; וגם ביכורים נקראים בשם "תרומה" - "תרומת ידכם", "תרומת ידך"⁵.

ובכל מתנות אלו הנקראות "תרומה" יש דבר מיוחד, שבו שונות הן מהרבה מתנות כהונה אחרות - והוא:

2. וכולן מנויות הן בבבא-קמא קי, ב; חולין קלג, ב; רמב"ם ריש הל' בכורים.

3. ומה שממשיך "לכל קדשי בני ישראל" - הרי זה בתור תוספת כו', אך העיקר המפורש כאן הוא "תרומה" דוקא. ואכמ"ל עוד.

4. שלח טו, יט-כא. קרח יח, כו-כח.

5. פ' ראה יב, ו-יא.

במתנות כהונה אחרות, מדובר בחלקים מסויימים מתוך נכסי ישראל שמלכתחילה מיועדים הם ושייכים לכהן. וכגון - בכור בהמה, שכבר מעת לידתו קדוש הוא וצריך להינתן לכהן; המתנות של זרוע, לחיים וקיבה, שמעיקרן שייכים הם לכהן; "ראשית הגז", שמיד כשהתחיל הצאן להיגזז חל חיוב לתת לכהן את ראשיתו. וכיוצא בזה בשאר המתנות.

אך בכל מתנות אלו הנקראות "תרומה", אין המתנות שייכות לכהן מעצם הווייתן, אלא רק לאחר שהאדם בא ו"מרים" אותן בתור "תרומה לה", ורק אז נעשות שייכות לכהן:

בתרומה גדולה, תרומת מעשר וחלה, קודם כל צריך הבעלים להפרישם בתור "תרומה לה", ורק לאחר מכן חל החיוב לתיתם לכהן - וכמו שכתוב "ונתתם .. את תרומת ה' לאהרן הכהן"⁶;

וכמו כן בבכורים, לכתחילה החיוב הוא להקדיש את הפירות ולהביאם ל"בית ה' אלקיך"⁷, ורק לאחר הפרשתם, הקדשתם והבאתם לה' - אז חל החיוב לתיתם לכהן.

ישראל חזר בתשובה – והכהן הרויח מתנה

ומעתה יתבאר היטב הטעם שהסמיק הכתוב לדין גזל הגר דוקא את דין נתינת ה"תרומה" לכהן - כי דוקא "תרומה" דומה היא לגזל הגר:

המיוחד בדין גזל הגר הוא, שהכהן זוכה בממון שמלכתחילה לא היתה לו שום שייכות אליו, וזכייתו בממון זה היא חידוש גמור.

ובפשטות:

6. קרח יח, כח - לענין תרומת מעשר, שהוקשה שם לתרומה גדולה. וראה קרח יח, יב לענין תרומה גדולה: "אשר יתנו לה' - לך נתתים". ועד"ז לענין חלה - שלח טו, יט-כא.

7. משפטים כג, יט וברש"י.

לפני מעשה הגזילה - היה ממון זה חלק מנכסי הגר לכל דבר; גם לאחר הגזילה - התחייב הגזלן להחזיר את הממון להגזל, להגר בעל הממון; ואפילו לאחר שמת הגר ולא השאיר יורשים - גם אז, אין הממון שייך עדיין להכהן כלל, שהרי דוקא אם הגזלן מודה מעצמו ורוצה לעשות תשובה, אז לראשונה חל עליו החיוב לתת את הממון לכהן.

ויתירה מזו: גם כשהגזלן מתחייב לתת הממון להכהן, אין הפירוש שהכהן הוא במקום הגר הנגזל, אלא הגזלן מחוייב בעצם לתיתו לקב"ה⁸, ורק לאחר ש"קנאו השם" - אז "נתנו לכהן"⁹.

ובהמשך לדין זה, מזכיר הכתוב עוד מתנה שהכהן זוכה בה בתור חידוש ("תרומה"); ולכן לא מתאים להזכיר כאן מתנות אחרות, וכמו: זרוע, לחיים וקיבה שניתנות גם הן לכהן - שהרי מתנות אלו שייכות הן לכהן מעצם תולדתו, ואין זכייתו של הכהן בהן "חידוש" כלל.

דוקא "תרומה" דומה (לכל הפחות במקצת) לגזל הגר, שכן אין מדובר בפירות מבוררים השייכים לכהן מעיקרם (כזרוע, לחיים וקיבה או כבכור וכו') - אלא, פירות אלו היו בתחילה חלק מנכסי האדם כמו כל הפירות האחרות, וכל זכיית הכהן בהן מתחילה רק לאחר שהאדם בא ומחליט לבחור חלק מהפירות בתור "תרומת ה'", וזהו החידוש - שלבסוף מגיעים פירות אלו לרשות הכהן (אף שמעיקרן היו חלק "רגיל" בתוך נכסי הבעלים).

"לא נודע למי"

והנה ביאור זה מסביר את השייכות בין "גזל הגר" לבין "תרומה" בכללות (היינו, כפי שהיא כוללת תרומה גדולה, תרומת מעשר, חלה וביכורים);

8. כמבואר בספורנו ד, ח: "כשאין הבעלים קיימים ראוי להשיב הגזל לבעלי בעליו והוא הא-ל ית', כענין שארז"ל: מת העבד יחזיר לרבו".

9. כדברי רש"י כאן - ה, ח.

אמנם למסקנת רש"י, הרי כיון שנאמר "אשר יקריבו לכהן" - בהכרח שהכוונה כאן (אינה לתרומה גדולה וכו', אלא) דוקא לבכורים, שהבעלים מביא אותם לבית המקדש, והכתוב בא לומר שצריך ליתנם להכהן, "לכהן לו יהיה".

ומעתה נשאלת השאלה - למה באמת מזכיר הכתוב כאן, בהמשך לגזל הגר, דוקא את הבכורים? הרי לפי האמור, שייך דין "גזל הגר" לכללות ענין ה"תרומה", כולל תרומה גדולה וכו' - שכללותה היא דבר שהכהן מקבל בתור "חידוש", רק לאחר שהאדם בא ו"מרים"; מה טעם איפוא מייחד הכתוב דוקא את הבכורים?

וכדי לתרץ קושי זה, מאריך רש"י ומבאר - "ואיני יודע מה יעשה בהם, תלמוד לומר 'לכהן לו יהיה' - בא הכתוב ולימד על הבכורים שיהיו ניתנין לכהן":

זה שתרומה גדולה ניתנת לכהן - מפורש הוא במקומו, בפרשת שופטים¹⁰: "ראשית דגנך תירושך ויצהרך .. תתן לו, כי בו בחר ה' אלקיך מכל שבטיך גו"; ולכן על תרומה אין הכתוב צריך לבוא ולחדש שהיא ניתנת לכהן.

אולם בביכורים, נאמר בהם רק "תביא בית ה' אלקיך", ולא נאמר מה צריך לעשות אותם לאחר מכן. וגם בתחילת פרשת תבוא, ששם נאמרו עוד פרטים בענין הבכורים, לא נאמר שיש ליתנם לכהן;

ולכן, כיון שבכורים הם דבר מיוחד בזה "שאיני יודע מה יעשה בהם", לכן בא הכתוב כאן "ולימד על הבכורים שיהיו ניתנין לכהן".

הווי אומר:

מצד תוכן הענין והפרשה, הדמיון לגזל הגר - אין בכורים יותר דומים לגזל הגר מאשר שאר המתנות הנכללות בשם "תרומה";

אך כיון שהכתוב בא "ולימד", לחדש הלכה שאינה מפורשת במקומה - לכן מדבר הכתוב דוקא על בכורים, שהם מיוחדים בזה ש"איני יודע מה יעשה בהם", ואין

10. יח, ד.

נתינתם לכהן מוזכרת במקומה, בפרשת הבכורים, כך שצריך את חידוש הכתוב כאן כדי ללמד "שיהיו ניתנין לכהן".

[ואמנם בפרשת קורח¹¹, כשמדובר על מתנות כהונה כולם, נזכר גם שהבכורים צריכים להינתן לכהן – "בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו לה' לך יהיה" – אך שם זהו כחלק משאר מתנות כהונה, ולא בתור חידוש ולימוד בפני עצמו; וכמו ש"גזל הגר" עצמו נמנה בפרשת קרח¹² – אף שעיקרו של דין זה הוא כאן בפרשתנו.

וראה באר בשדה על פרש"י כאן: "ומה שכתב 'ואיני יודע מה ייעשה בהן', הקשו המפרשים דבפרשת קרח כתיב 'בכורי כל אשר בארצם וכו' לך יהיה! ולענ"ד לא קשה מידי, דפרשה זו נאמרה תחלה. וכי תימא, פסוק דפרשת קרח למה ליי? יש לומר, **דהתם נאמרו כל כ"ד מתנות כהונה על הסדר**, אף על גב דכל אחת ואחת נאמרה במקומה".]

(חלק ח - נשא א)

11. יח, יג.

12. יח, ט – ראה פרש"י שם.

**"וְכָל תְּרוּמָה לְכָל קָדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ
לַפֶּהֱן לֹו יִהְיֶה" (ה, ט)**

-רש"י-

וכל תרומה וגו' - אמר רבי ישמעאל: וכי תרומה מקריבין לכהן, והלא הוא המחזור אחריה לבית הגרנות; ומה תלמוד לומר 'אשר יקריבו לכהן' - אלו הבכורים, שנאמר בהם 'תביא בית ה' אלקיך', ואיני יודע מה יעשה בהם, תלמוד לומר: 'לכהן לו יהיה', בא הכתוב ולמד על הבכורים שיהיו ניתנין לכהן:

בעיקר דברי רש"י כבר נתבאר בארוכה לעיל סימן א, ועדיין יש לדקדק בתחילת דבריו ובסופם:

בתחילת דבריו - "אמר רבי ישמעאל":

ידוע שאין מדרכו של רש"י להזכיר דברי חז"ל בשם אומרם, וכמו שרואים ברוב רובם של דבריו. וממילא מובן, שכאשר הוא יוצא מגדרו וכן מזכיר במפורש את "שם אומרם" - הרי זה בכדי להוסיף ביאור בתוכן הפירוש. וצריך ביאור איפוא בעניננו: איזה תוספת יש בהבנת הפירוש כאשר יודעים אנו שאמרו רבי ישמעאל?

ובסיום דבריו - "תלמוד לומר 'לכהן לו יהיה', בא הכתוב ולימד על הבכורים שיהיו ניתנין לכהן":

לכאורה, די היה במה שכתב רש"י "תלמוד לומר 'לכהן לו יהיה'", וכל המשך לשונו ("בא הכתוב ולימד על הבכורים שיהיו ניתנין לכהן") מובן מאילו!

[ועוד יש לדקדק, שלפני כן אמר רש"י "ומה תלמוד לומר 'אשר יקריבו לכהן'" - היינו, שכוונתו לפרש את התיבות "אשר יקריבו לכהן" גרידא, ואילו כאן (בסיום פירושו) הוא אומר "תלמוד לומר 'לכהן לו יהיה'" - ולכאורה, תיבות "לו יהיה" מאן דכר שמן?]

"לו יהיה" – לבעלים או לכהן?

ויש לבאר:

כשלומדים הפסוק "וכל תרומה גו'" בהשקפה ראשונה - מבינים שהוא מתייחס לתרומה כפשוטה, תרומה גדולה (וכן תרומת מעשר וחלה שגם הם נכללים בשם "תרומה").

ולפי הבנה זו אפשר לפרש את התיבות "לו יהיה" שבסוף הפסוק - שטובת הנאה היא לבעלים. כלומר: הכתוב אומר "וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל אשר יקריבו לכהן" - הרי לבעלים "לו יהיה" זכות הבחירה לאיזה כהן לתת את התרומה.

ויתאים פירוש זה עם סדר הכתובים:

לפני כן מדבר הכתוב על גזל הגר, שצריך האדם לתיתו לכהן שבאותו משמר דוקא¹³;

13. פרש"י פרשתנו ה, ת.

ובהמשך לזה אומר בפסוק דידן אשר "וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל" - הנה אף שהיא דומה לגזל הגר שגם אותה "יקריבו לכהן"¹⁴, אבל אין מן ההכרח לתיתה לכהן שבאותו משמר אלא כפי רצון הבעלים ש"לו יהיה" (הטובת הנאה).

[ואף שבפסוק הבא¹⁵ נאמר בפירושו: "ואיש את קדשיו לו יהיו", ורש"י מפרש "מגיד שטובת הנאתן לבעלים" (ומעתה איך אפשר לפרש שגם בפסוק דידן כן הכוונה?!)] -

הנה היה אפשר לפרש שבפסוק הבא מדובר אודות מתנות לוי, ואילו בפסוק דידן אודות מתנות כהונה].

אבל רבי ישמעאל שולל פירוש זה, והוא מחדש ש"וכל תרומה" קאי דוקא על ביכורים - "אלו הבכורים";

ומעתה שוב אי אפשר לפרש את התיבות "לו יהיה" שקאי על טובת הנאה לבעלים, כי בבכורים נאמר "תביא בית ה' אלקיך", ומזה מובן שצריך לתת אותם לאותו כהן הנמצא באותו זמן בבית המקדש (ואין אפשרות לבעלים לבחור בכהן אחר).

ומעתה צריך ביאור איפוא - מה כוונת הכתוב באומרו "לו יהיה"? וצריך לפרש, ש"לו יהיה" קאי (לא על הבעלים, אלא) על הכהן.

"לו יהיה" – במתנה גמורה

אך אם כן, הרי שתיבות אלו אין בהם צורך לכאורה: אם בשביל לומר שמביאים את הבכורים לכהן - הרי זה ילפינן כבר מהתיבות "אשר יקריבו לכהן"; ומה בא הכתוב לחדש באומרו "לו יהיה"?

14. וראה בארוכה לעיל סימן א בהדמיון שבין תרומה לגזל הגר.

15. ה"י.

וליישב זה מאריך רש"י בלשונו ואומר "תלמוד לומר 'לכהן לו יהיה' - בא הכתוב ולימד על הבכורים שיהיו ניתנין לכהן":

אם היה כתוב רק "אשר יקריבו לכהן" - היה אפשר להבין שהבעלים צריך רק להביא את הבכורים לכהן, אלא אינו מחוייב להשאיר אותם אצלו;

ולכן אומר הכתוב "(לכהן) לו יהיה" - שהביכורים שייכים לכהן, הם יהיו "ניתנין" לו כדבר שלו ממש.

חידוש שלא נאמר בסיני

ועדיין יש להקשות:

למה בתחילה, בספר שמות¹⁶ נאמר "תביא בית ה' אלקיך" סתם, באופן ש"איני יודע מה יעשה בהם" - ורק בפרשתנו מחדש הכתוב שהביכורים ניתנים לכהן ושייכים לו?

ליישוב זה מעתיק רש"י את הענין בשם אומרו - "אמר רבי ישמעאל":

ידוע, כי רבי ישמעאל הוא בעל השיטה¹⁷ אשר "כללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד"; ולכן לומד הוא, לשיטתו, שבספר שמות - שם מסופר אודות המצוות שנאמרו "בסיני", נאמר באופן כללי: "תביא בית ה' אלקיך"; ורק בפרשתנו שנאמרה "באהל מועד" באים הפרטים בדבר: "אשר יקריבו לכהן לו יהיה".

[ולשלימות הענין יש להוסיף עוד דיוק בלשון רש"י כאן:

16. משפטים כג, יט; תשא לד, כו.

17. סוטה לו, ב.

עומק הפשט – עיונים ברש"י

רש"י אומר "וכי תרומה מקריבין לכהן, והלא הוא המחזור אחריה לבית הגרנות" – ולא "בבית הגרנות"¹⁸.

ויש לבאר הדיוק בזה:

הלכה היא ש"אסור לכהנים וללויים לסייע בבית הגרנות כדי ליטול מתנותיהן וכל המסייע חילל קודש השם .. ואסור לישראל להניחן שיסייעו אלא נותן להם חלקם בכבוד"¹⁹.

ולכן מדייק רש"י "מחזור אחריה לבית הגרנות" – ולא "(מסייע) בבית הגרנות" עצמו. וק"ל].

(חלק ח - נשא א)

18. כמו שהוא ברמב"ן כאן.

19. רמב"ם הל' תרומות פי"ב הי"ח. וש"נ.

”וַיְהִי בַיּוֹם כָּלוּת מֹשֶׁה לְהַקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח
אֹתוֹ וַיִּקְדֹּשׁ אֹתוֹ וְאֶת כָּל כֵּלָיו וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת כָּל
כֵּלָיו וַיִּמְשַׁח וַיִּקְדֹּשׁ אֹתָם. וַיִּקְרִיבוּ נְשֵׂי־אִי־יִשְׂרָאֵל
רֹאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם הֵם נְשֵׂי־אֵי הַמִּטּוֹת הֵם הָעֹמְדִים
עַל הַפְּקוּדִים. וַיָּבִיאוּ אֶת קָרְבָּנָם לִפְנֵי ה' שֵׁשׁ עֲגֻלֹת
צָב וּשְׁנֵי עֶשֶׂר בָּקָר עֲגֻלָּה עַל שְׁנֵי הַנְּשָׂאִים וְשׁוֹר
לְאֶחָד וַיִּקְרִיבוּ אוֹתָם לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן” (ז, א-ג)

-רצ"י-

הם נשיאי המטות - שהיו שוטרים עליהם
במצרים והיו מוכים עליהם, שנאמר 'ויזכו
שוטרי בני ישראל וגו'.

הם העומדים על הפקודים - שעמדו עם
משה ואהרן כשמונו את ישראל, שנאמר
'ואתכם יהיו וגו':

לפי פירוש רש"י, באריכות לשון הכתוב: "הם נשיאי המטות הם העומדים על
הפקודים" - משמיענו שני ענינים שהיו בהנשיאים:

(א) הם שהיו שוטרים במצרים ונתנו גווס למכים בשביל בני ישראל.

(ב) הם שעמדו לאחר מכן ביחד עם משה ואהרן בעת מנין בני ישראל לשבטיהם.

ולכאורה צריך ביאור, מה ראה הכתוב כאן להזכיר שני ענינים אלו?

ובפרטיות יותר:

בנוגע לענין הראשון, מעלתם של הנשיאים בזה שסבלו במצרים בשביל בני" - למה חיכה הכתוב והשמיענו מעלה זו רק כאן? היה צריך להשמיענו זה מיד בתחילת הספר (בפרשת במדבר), כאשר נפרטו לראשונה שמות הנשיאים בקשר לזה שעמדו במנין בני ישראל, ושם אומר²⁰ "אלה קריאי העדה נשיאי מטות אבותם ראשי אלפי ישראל הם" - ושם היה צריך להזכיר מעלתם מימי שעבוד מצרים!

ובנוגע לענין השני, זה שהנשיאים עמדו עם משה ואהרן בעת המנין - כאן הרי מדובר על א' ניסן ("יום כלות משה להקים את המשכן"), ואילו המנין היה רק בא' אייר, חודש ימים לאחר מכן; מה טעם איפוא להזכיר כאן את זה שבעתיד הם יהיו "עומדים על הפקודים"?²¹

ואמנם יש המפרשים²² שכוונת רש"י היא לא להמנין דא' אייר המסופר בפרשת במדבר, אלא להמנין שהיה קודם לכן בתחילת נדבת המשכן²³, ואולי אף להמנין שהיה בעת יציאת מצרים²⁴;

אך דוחק גדול לפרש כן, כי ב"פשוטו של מקרא" לא נזכרו שם הנשיאים כלל, ואפילו אהרן לא נזכר שם.

ולכן נראה לפרש כפשוטו שכוונת רש"י היא להמנין שהיה בא' אייר שבו מפורש שהיה על ידי משה ואהרן וכל הנשיאים, וזה שהזכירו הכתוב כאן - ביחד עם המעלה

20. במדבר א, טז.

21. וראה במפרשי רש"י "שהכתוב דיבר על העתיד", ובנחלת יעקב גורס ברש"י גופא בלשון עתיד - "שיעמדו עם משה ואהרן כו".

22. באר בשדה.

23. כמו שכתב רש"י בריש פ' כי תשא בפירוש "כל העובר על הפקודים".

24. ראה רש"י ר"פ במדבר: "כשיצאו ממצרים מנאן".

הראשונה, שסבלו במצרים בשביל כנ"י - הוא משום ששייך לתוכן המשך הפרשה, וכדלקמן.

כל חד לפום שיעורא דיליה

ביאור הענין:

בנדבת הנשיאים היו שני חלקים כלליים. בתחילה התנדבו הנשיאים עגלות ובקר: "ויביאו את קרבנם לפני ה' שש עגלות צב ושני עשר בקר, עגלה על שני הנשיאים ושור לאחד"; ולאחר מכן התנדבו קרבנות רבים לחנוכת המזבח, כמפורט בהמשך הפרשה.

ובולט ההבדל בין שני נדבות אלו בסגנון הכתוב, שבנדבה הראשונה - העגלות והבקר - אין הכתוב מדגיש את ההבדל שבין הנשיאים, אלא כולל את כולם בצוותא: "שש עגלות צב ושני עשר בקר, עגלה על שני הנשיאים ושור לאחד"; אמנם בנדבה השנייה מדגיש הכתוב את זה שהנשיאים הביאו את קרבנותיהם כל אחד בפני עצמו, ביום אחר ונפרד מחבירו.

יתירה מזו: הכתוב מאריך ביותר, חוזר ומפרט את הקרבנות כולן בכל נשיא בנפרד, אף שכולם הביאו את אותם קרבנות בדיוק. ולכאורה קשה, לשם מה!? די ומספיק באם היה מפרט את הקרבנות - שכמותם הקריבו כל הנשיאים - פעם אחת בלבד, ולאחר מכן יפרט את שמות הנשיאים ואת הימים שבהם הקריבו ותו לא!

וצריך לבאר, שאף שבפועל הביאו הנשיאים את אותם הקרבנות, הרי מבחינת הכוונה היה הבדל ביניהם, וכל נשיא היתה לו כוונה מיוחדת המתאימה לתוכן השבט שלו (ובדוגמת שלכל שבט היה צבע אחר, "צבעו של זה לא כצבעו של זה"²⁵), ולכן מאריך הכתוב ומפרט את הקרבנות בכל נשיא בפני עצמו - כי מצד הכוונה והרמזים כו' לא הרי זה כהרי זה.

25. רש"י במדבר ב, ב.

”ושעירי חטאות לכפר בעדם”

ויש להוסיף, שדבר זה נכון גם אליבא דרש"י בפירושו על התורה. כי, אף שרש"י הביא בפירושו רק רמז אחד בפרטי קרבנות הנשיאים - דלא כבמדרש רבה ששם מפורש רמז אחר בכל נשיא - הרי רמז זה שמביא רש"י הוא ענין כללי המתחלק לכו"כ פרטים, ושפיר אפשר לומר שבתוך רמז כללי זה היתה לכל נשיא כוונה והדגשה פרטית המיוחדת לשבטו²⁶.

ולדוגמא - הרמז שכתב רש"י בקרבן של ”שעיר עזים”, שהוא ”לכפר על מכירת יוסף”: הרצון לכפר על מכירת יוסף עמד ביסוד הקרבנות של כל הנשיאים, אולם אינו דומה שבט לחבירו, בהתאם לחלקם בענין המכירה.

ובפרטיות:

אינו דומה שמעון ולוי - שהם אמרו ”לכו ונהרגהו”, ליהודה שאמר ”ידינו אל תהי בו” והוא שהציע למוכרו ולהרוויח את כספו;

ואינה דומה השתיקה של בני לאה יששכר וזבולון בעת המכירה שהיתה משום ש”לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים מהם”, להשתיקה של ”בני השפחות” - דן ונפתלי, גד ואשר - שמלכתחילה לא היתה שנאתם ליוסף שלימה כי היה מקרבם כו’;

וכל אלו אינם דומים לראובן, שהוא בכלל לא היה נוכח בעת המכירה - אף שהיה נוכח מקודם לכן בעת שהשליכוהו לבור;

ובנוסף לכך קיים הבדל כללי בין כל עשרה אלו לבני רחל - יוסף ובנימין, שבנוגע ליוסף אפשר לומר שיש לו חלק בהמכירה בגלל שהוא גרם לה על ידי שסיפר חלומותיו כו’, ואילו בנימין לא היה שייך מעיקרא לכל הענין מתחילתו ועוד סופו!

26. וכמו שנתבאר בארוכה לקמן סימן ד. עיי”ש.

וכעין זה מובן בשאר פרטי הקרבנות - שאף שכתב רש"י רק רמז אחד הרי בתוך רמז זה יש כמה וכמה פרטים וכל נשיא הקריב בהדגשה פרטית מיוחדת.

כלל ופרט – וכלל

ונחזור לתחילת הדברים - זה שהכתוב מפרט בתחילת הענין שתי מעלות בענין הנשיאים, שיש לבאר שהוא בהתאם לשני סוגי הנדבות:

נדבת העגלות והבקר באה על ידי הנשיאים ביחד, בלי להדגיש את ההבדל ביניהם - וקרבן זה שייך להיותם "נשיאי המטות", היינו שמסרו את נפשם למען בני ישראל במצרים בעת היותם שוטרים עליהם, והרי כל בני ישראל היו באותה עבודת פרך במצרים ביחד, ללא הבדל;

אולם בנדבת הקרבנות לחנוכת המזבח מפרט הכתוב את כל פרטי הקרבן בכל נשיא בפני עצמו, ומכאן שלכל נשיא היתה כוונה פרטית ומיוחדת המתאימה לשבט שלו דוקא - וקרבן זה מתאים לזה שהנשיאים היו ממונים על מנין בני ישראל, והרי במנין זה היתה ההדגשה על ההתחלקות שבין השבטים, שלא מנו את כל ישראל כחטיבה אחת, אלא כל שבט נמנה בפני עצמו: "פקודיהם למטה ראובן ששה וארבעים אלף .. פקודיהם למטה שמעון תשעה וחמשים אלף" וכן על זה הדרך.

ואתי שפיר זה שהזכיר הכתוב כאן את שני הענינים - א) "הם נשיאי המטות" ב) "הם העומדים על הפקודים" - מצד שייכותם לשני סוגי הנדבות.

ויש להוסיף:

לאמיתו של דבר, גם בעת שמנו את ישראל והדגישו את ההתחלקות שבין השבטים - היתה הדגשה גם לאידך גיסא, על זה שכל בני ישראל נמנים ביחד.

ולכן נאמר למשה ואהרן²⁷: "ואתכם יהיו איש איש למטה", ומפרש רש"י: "כשתפקדו אותם יהיו עמכם נשיא כל שבט ושבט" - והיינו, "שכולם יהיו אתכם מתחילה ועד סוף.. שבכל המנין יהיו עמהם נשיא כל שבט ושבט, כלומר כל הי"ב"²⁸.

כלומר: אין הפירוש שכל נשיא עמד ביחד עם משה ואהרן רק בעת המנין של שבטו הפרטי, אלא שכל הנשיאים עמדו בעת המנין של כל השבטים - להדגיש, שגם במנין זה שבו היתה התחלקות בין השבטים וכל שבט נמנה בפני עצמו, הרי סוף סוף כולם הם חלק מעם אחד, והמנין של שבט פרטי נוגע ושייך גם לנשיאי שאר השבטים.

ולפי זה יומתק גם בפרשתנו, בפירוט הקרבנות שהביאו הנשיאים לחנוכת המזבח - אשר בנוסף לזה שהכתוב מפרט קרבנו של כל נשיא בפני עצמו (דבר שמדגיש את ההתחלקות שביניהם), הרי בסוף הפרשה חוזר ומונה את כל הקרבנות ביחד ("זאת חנוכת המזבח .. מאת נשיאי ישראל, קערות כסף שתיים עשרה וגו'"), לכלול גם בענין זה את כל הנשיאים כאחד.

ומצינו כעין זה בנוסח התפילה, שאף שענין התפילה הוא שכל אחד מבקש את הצריך לו באופן פרטי ולכן אין כוונת אחד דומה לחבירו - מכל מקום, צריך להתפלל ולבקש בלשון רבים, כלומר שהוא לא מבקש על עצמו בלבד אלא על כלל ישראל, ומתוך כך תפלתו נשמעת²⁹.

(חלק ח - נשא ב)

27. במדבר א, ד.

28. לשון ה' משיכיל לדוד שם.

29. שו"ע אדה"ז סימן קי"ד. וש"נ.

"ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר.
הקרב את קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה
משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל
הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה.
כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת. פר אחד בן
בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה. שעיר
עזים אחד לחטאת. ולזבח השלמים בקר שנים
אילים חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה
חמשה זה קרבן נתנאל בן צוער" (ז, יח-כג)

-רצ"י-

קערת כסף - מנין אותיותיו בגימטריא
תתק"ל, כנגד שנותיו של אדם הראשון.
שלשים ומאה משקלה - על שם
שכשהעמיד תולדות לקיום העולם בן
ק"ל שנה היה.

מזרק אחד כסף - בגימטריא תק"כ, על
שם נח שהעמיד תולדות בן ת"ק שנה, ועל
שם עשרים שנה שנגזרה גזירת המבול
קודם תולדותיו. שבעים שקל - כנגד
שבעים אומות שיצאו מבניו.

כף אחת - כנגד התורה שניתנה מידו של הקב"ה. עשרה זהב - כנגד עשרת הדברות. מלאה קטרת - גימטריא של 'קטרת' תרי"ג מצוות, ובלבד שתחליף קו"ף בדל"ת על ידי א"ת ב"ש ג"ר ד"ק.

פר אחד - כנגד אברהם, שנאמר בו: ויקח בן בקר. איל אחד - כנגד יצחק, ויקח את האיל וגו'. כבש אחד - כנגד יעקב, והכבשים הפריד יעקב. שעיר עזים - לכפר על מכירת יוסף, שנאמר: וישחטו שעיר עזים.

ולזבח השלמים בקר שנים - כנגד משה ואהרן שנתנו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים.

אילים עתדים כבשים - שלשה מינים, כנגד כהנים ולוים וישראלים וכנגד תורה נביאים וכתובים. שלש חמשות כנגד חמשה חומשין, וחמש הדברות הכתובין על לוח אחד, וחמש הכתובין על השני. עד כאן מיסודו של רבי משה הדרשן:

דברי רש"י צריכים ביאור:

ראשית, כל האריכות בענין הרמזים שבקרבנות הנשיאים - אין מקומה לכאורה בפירוש רש"י על התורה שענינו הוא "פשוטו של מקרא"; וכי מה חסר בהבנת הפשט לולי רמזים אלו?

ושנית, למה רש"י מביא את דברי המדרש רק בנוגע לקרבנות הנשיא של היום השני - ולכאורה מקומו של ביאור זה הוא כבר בקרבנות הנשיא הראשון!

וממה נפשך: אם פרטי קרבנות הנשיאים דורשים ביאור - היה לרש"י לבארם כבר בנשיא הראשון; ואם פרטים אלו אינם דורשים ביאור - לא היה לו לבארם כלל?!

"ביום השני" – כמו בראשון?

ויש לומר בביאור הענין³⁰:

קיימת קושיא יסודית בהבנת הפשט, המתעוררת דוקא בלימוד הקרבנות של הנשיא השני. ובזה שרש"י מביא באריכות את הרמזים שבקרבנות, הוא בא ליישב קושיא זו שבפשט.

הקושיא היא: מדוע חוזר הכתוב בפירוט כה רב על הקרבנות של כל נשיא בפני עצמו? לכאורה, לאחר שהכתוב פירט את הקרבנות של הנשיא הראשון - מספיק לכתוב בקיצור שהנשיא השני הקריב אותם קרבנות שהקריב הנשיא הראשון. לשם מה איפוא חוזר הכתוב שתיים עשרה פעמים על כל הפירוט?

(ומובן שקושיא זו מתעוררת לראשונה - כאשר הכתוב מפרט את הקרבנות של הנשיא השני).

30. ראה גם 'דברי דוד' להט"ז כאן.

וממה נפשך:

אם לכל נשיא היתה כוונה מיוחדת בהבאת הקרבנות שלו, שונה מהנשיאים האחרים (ולכן הכתוב חוזר ומפרט בקרבנו של נשיא במיוחד, בגלל המיוחד שבו) - איך יתכן הדבר כי בפועל כל הפרטים שבקרבנות הם שווים?

[ולכאורה כוונות שונות צריכות להתבטא גם בקרבנות שונים. ובדוגמת מה שמצינו בדגלי השבטים, ש"צבעו של זה לא כצבעו של זה"³¹ - כי ענינו המיוחד של כל שבט נרמז בצבע אחר];

ואם נאמר שכל הנשיאים הביאו מתוך אותה כוונה, ולכן הקרבנות שווים (וכך מובן גם מזה שנשיא יששכר הוא שנתן את העצה להתנדב קרבנות הללו - כדברי רש"י על הפסוק, שמזה מובן שכל נשיא הביא את קרבנותיו מצד אותה עצה ומזה שהכוונה הכללית היתה שווה) - מדוע טורח הכתוב לחזור ולפרט את קרבנותיו של כל נשיא בפני עצמו?!

ולשם כך מביא רש"י דוקא את "יסודו של רבי משה הדרשן", שלפיו אפשר ליישב את הענין:

כל רמז שמביא רש"י הוא ענין כללי - שמתחלק לכמה וכמה פרטים. ולכן, מצד אחד כל הקרבנות היו שווים, כי הענין הכללי שעמד ביסוד הקרבנות כולם היה אחד; ומצד שני הכתוב מפרט כל קרבן בנפרד, כי כל נשיא התכוון במיוחד לענין פרטי מסויים מתוך הענין הכללי המשותף.

גם בנימין צריך לכפרה

ולדוגמא - הרמז שכתב רש"י בקרבן של "שעיר עזים", שהוא "לכפר על מכירת יוסף":

31. רש"י במדבר ב, ב.

הרצון לכפר על מכירת יוסף עמד ביסוד הקרבנות של כל הנשיאים, אולם אינו דומה שבט לחבירו, בהתאם לחלקם בענין המכירה³².

ובפרטיות:

אינו דומה שמעון ולוי - שהם אמרו "לכו ונהרגו"³³, ליהודה שאמר "ידינו אל תהי בו" והוא שהציע למוכרו ולהרוויח את כספו³⁴;

ואינה דומה השתיקה של בני לאה יששכר וזבולון בעת המכירה שהיתה משום ש"לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים מהם", להשתיקה של "בני השפחות" - דן ונפתלי, גד ואשר - שמלכתחילה לא היתה שנאתם ליוסף שלימה כי היה מקרבם³⁵;

וכל אלו אינם דומים לראובן, שהוא בכלל לא היה נוכח בעת המכירה³⁶ - אף שהיה נוכח מקודם לכן בעת שהשליכוהו לבור;

ובנוסף לכך קיים הבדל כללי בין כל עשרה אלו לבני רחל - יוסף ובנימין, שבנוגע ליוסף אפשר לומר שיש לו חלק בהמכירה בגלל שהוא גרם לה על ידי שסיפר חלומותיו כו', ואילו בנימין לא היה שייך מעיקרא לכל הענין מתחילתו ועוד סופו!

[ואולי יש לומר, שנשיא בנימין הביא שעיר עזים לכפר על זה שבנימין לא חיפש אותו כל אותם השנים. או - לכפר על יעקב אביהם ששלח את יוסף לשכם, ודו"ק].

וכן הוא בכל הפרטים שמביא רש"י בתור רמז - שכל רמז יש בו נקודה כללית אחת, המתחלקת לכמה וכמה פרטים, וכל נשיא הקריב את קרבנו בכוונה פרטית אחת מיוחדת, ולכן פירט הכתוב את הקרבן של כל נשיא בפני עצמו.

32. וראה גם רש"י מקץ מב, ג - "שלא היתה אהבת כולם ושנאת כולם שווה לו".

33. וישב לו, כז. רש"י ויחי מט, ה.

34. וישב לו, כז.

35. כדברי רש"י ויחי שם.

36. וישב לו, כט.

תתק"ל שנים, תרי"ג מצוות

לפי זה, אפשר להבין פרטים מסויימים שבהם הרמז ברש"י שונה מהרמז שבמדרש רבה על אתר³⁷, ומהם:

א) בנוגע לשייכות של "קערת כסף" לאדם הראשון, אומר המדרש: "אל תקרי 'קערת' אלא 'עקרת', זה היה אדם הראשון שהוא היה עיקרן של בני האדם". אבל רש"י אומר רמז אחר: מנין האותיות של "קערת כסף" הוא "בגימטריא תתק"ל, כנגד שנותיו של אדם הראשון".

ויש לבאר ההבדל בין שני הרמזים:

זה שאדם הראשון הוא "עיקרן של בני האדם" הוא ענין אחד, שאינו מתחלק לפרטים; אמנם "שנותיו של אדם הראשון" - אף שכל השנים שאדם חי הם השנים של אותו האדם, הרי השנים הם מחולקים ושונים זה מזה.

ב) בנוגע לשייכות של "מזרק אחד כסף" עם נח אומר המדרש: "שנזרק מן דור המבול"; אולם רש"י אומר ש"מזרק אחד כסף" בגימטריא תק"כ, ורומז לת"ק שנה של נח כשהוליד תולדות ולעשרים השנים "שנגזרה גזירת המבול קודם תולדותיו".

ולכאורה, דברי המדרש קרובים יותר לפשט מאשר הגימטריא שבפירוש רש"י!

ולפי דרכנו יתבאר:

פירוש המדרש "שנזרק מן דור המבול" הוא ענין אחד שאינו מתחלק; ואילו לפי דברי רש"י יש כאן רמז לשנים, שהם שונים ומחולקים זה מזה.

37. במדב"ר פי"ד, יב.

עומק הפשט – עיונים ברש"י

ג) בענין ה"קטרת" אומר המדרש "כנגד המילה הכתוב מדבר, שבעת שמלו ישראל במצרים .. היה ריח הדם והערלה ערב לפני הקב"ה כבשמים" - ופירוש זה לכאורה קרוב יותר לדרך הפשט מאשר פירוש רש"י ש"קטרת" מורה על תרי"ג מצוות, כי:

השייכות של קטרת למילה היא מצד עצם הענין של קטורת - "ערב לפני הקב"ה כבשמים", ואילו השייכות של תרי"ג המצוות ל"קטרת" היא רק מצד הגימטריא של המלה "קטרת". יותר מזה: גם הגימטריא עצמה אינה כה פשוטה, כי כדי שקטרת תעלה תרי"ג צריך להשתמש ב'חילוף' - "שתחליף קו"ף בדל"ת על ידי א"ת ב"ש" - ואיך נוקט רש"י שדוקא גימטריא זו קרובה יותר לפשוטו של מקרא מאשר הפירוש "כנגד המילה"!!

אולם לפי האמור מובן:

לפי המדרש, ש"קטרת" מכוון למילה, הרי זה ענין אחד שאינו מתחלק לפרטים, ולכן בחר רש"י דוקא בפירוש שמדגיש נקודה כללית שיש בה התחלקות לפרטים - שיש "כף אחת", תורה אחת שניתנה מידו של הקב"ה, ובתוך "כף אחת" זו יש "עשרה זהב כנגד עשרת הדברות", ויתירה מזו - היא "מלאה קטרת": תורה אחת זו מלאה בתרי"ג מצוות.

ודו"ק בכ"ז.

(חלק ח - נשא ב)

לעילוי נשמת
הת' עדיאל יוסף יצחק
בן – יבלחט"א –
הר"ד אורי אליעזר

הכהן
גלב"ע ז' סיון תשל"א

✱

תנצב"ה